

upotrebljavani glagol, njegov smisao ili duh odaje nekakvu nesigurnost, odnosno sumnjičavost (»može biti ili ne biti«), pa ne znam gdje su ga prevodioci pronašli. Ja ga u običnom razgovoru nisam gotovo nikada čuo. Katkada čujem glagol »očekivati«, ali se u običnom dnevnom životu upotrebljava gotovo isključivo glagol »čekati«. Kad kažem: »I ČEKAM uskrснуće mrtvih«, tada sam siguran, da ću ga i dočekati; ali, kad kažem: »iščekujem«, tada već nemam te sigurnosti, nego čak i počinjem sumnjati. Zato bi trebalo prevesti »ČEKAM«.

Na koncu, želio bih da se budući prevodioci liturgijskih tekstova malo više ugledaju u naše stare od kojih i sada mogu mnogo naučiti.

Stjepan Katalinić

O ZNAČENJU GLAGOLA (O)ŽENITI (SE), VJENČATI (SE), UDATI (SE)

Motto: Nedoumnici potonji često proturaju u jeziku mrkvu za rodakvu — i još češće za rotkvu, jer se stvar lakše zamijeni za drugu što joj je sličnija oblikom —, naprosto griješe stoga, jer i ne opažaju kako je neprestanom upotrebom iznakaženo mnoštvo riječi i izopacio im se smisao; i ne čute da je zbog nje mnogom izrazu ishlapio miris, iščeznuo okus, po kojima bi mogli dostuitt šta je on. Rječniku takvom oni, mrtvokasti, ne zamjećuju mane, premda je ona, često, očito mrtvilo: magla jeseni jezika zašla u mozak, te se ne doumljuju da je potrebno trudit, razagnati je kako bi se ugledala živa priroda riječi.

Neprirodnost svagdanjega građanskoga govornoga rječnika i kulturnost kao i nekulturnost književnoga oteščavaju pjesniku da se svojski uživljava u prirodu riječi.

Izražavati se danas prirodno jest: činiti se laicima neprirodan; navadu na istrošene, ili na iskvarene riječi oni poistovjećuju s prirodnošću jezika.

Stanislav Simić, Jezik i pjesnik

Sva tri glagola spadaju među riječi obiteljskih naziva i, naoko, moglo bi se pomisliti kako se o njihovu značenju nema što reći jer je poznato da su izrazi i riječi ove oblasti u morfološkom i semantičkom smislu prilično konzervativne i teže podliježu promjenama. Za većinu njih, poglavito za imenice, tvrdnja je tačna, međutim glagoli su nešto popustljiviji zbog češće govorne upotrebe i bogatstva oblika. Hrvatski jezik pretežno je glagolski jezik pa je i zbog toga učestalije širenje i suzivanje semantičkih polja glagola bližih svakodnevnom življenju. Jezik hodi — reklo bi se — usporedo sa životnim kretanjima pojedinih naroda i čovječanstva kao cjeline; u jeziku i kroz jezik nalazi se i iskazuje se sva ljudska misao i stvaranje. S napuštanjem ili zastarijevanjem nekih oblika našega života jednake se pojave odražavaju i na jezik: nepotrebno ili suvišno ostaje vezano za svoju epohu, drugo vrijeme stvaraju svoje izražajne vrednote (rječnik, semantičke i sintatičke odnose, stil i dr.).

Jačanje urbanih sredina — što je u nas uzelo maha u zadnjih pedesetak godina — mijenjanje boravišta, tehnikacija i gusta sredstva javnoga komuniciranja, sve to, velim, izrazito utječe na promjene u jeziku. U istaknutije primjere takvih mijena spadaju rodbinski i svojbinski nazivi i riječi njima bliske. Živeći stalno na selu uz naslijeđeno ognjište od svojih predaka i imajući svu rodbinu i svojtu u granicama dosega vidnog nebosklona, svaki takav čovjek bijaše u potrebi pamtiti rodbinske i svojbinske nazive svojih i ženinih predaka i žive članove u svojoj okolini (dakle u okomitoj i vodoravnoj crti). Razumljivo je stoga što postoji i naziv za pretke u šestom koljenu — prapra-

* Ovaj članak tiskamo u OUS radi svećenika. Naime, svećenici se često, u svojoj službi, služe glagolima (o)ženiti (se), vjenčati (se), udati (se), pa će im ovaj članak pomoći, da te glagole pravilno upotrebljavaju. Uredništvo nije diralo u jezične vlastitosti članka: napuštanje, tačan, aljkan itd.

šukunbaba, praprašukundjed — i u gornjem produžetku okomite crte nazivi za potomke u četvrtom koljenu — prapraunuka, prapraunuk. Ukupno deset koljena, Slično je i s nazivima na vodoravnoj crti. No svi oni još opstojе u selu i varošima, u gradovima se ne spominju ono dalji od trećega koljena; nazivi prababa i pradjed slabo su poznati. Urbanizacija je stvorila pravo siromaštvo od bogatoga obiteljskog nazivlja, a — kako će se vidjeti — osiromašuje ga i dalje.

Naslovljeni glagoli jesu bliski značenjem, ali su i toliko određeni da normalno ne bi smjelo dolaziti ni do kakve pomutnje među njima, ali je, na žalost, nestalo jasnoće i međa semantičkog dosizanja svakoga od njih pojedinačno. A gdje nije jasnoće, tamo je zbrka. No na nju smo naviknuti i predaje nam se kao posve jasno stanje. U govornom jeziku manjih i većih gradova te uzgradskih naselja najčešće je čuti krivu upotrebu spomenutih glagola i ponajviše iz usta ljudi koji za se drže da govore čistim (ili približno čistim) književnim jezikom. Evo kakve se rečenice nerijetko čuju.

Petar bi (o)ženio Maju kad bi ona htjela poći za nj.
Moja sestra se oženila za svoga muža dok je on studirao.
Stric se vjenčao za strinu nekako poslije Nove godine.
Zamjeravamo što će vjenčati svoju svast naš Mladen.
Udao se Martin za Martu. Itd.

Radi potpunijeg razumijevanja valja navesti da su ženici: Petar (u prvoj rečenici) pa redom: muž moje sestre (u drugoj), u trećoj stric, zatim dalje Mladen i Martin.

Ovakve osobine govornoga jezika prenesene su u novine i časopise, u prijevode filmova i drugih djela, reklame i drugdje; u njima je dotična upotreba prevladala, bolje kazati potpuno zavladała pa je teško naći pravilno upotrijebljen i jedan od tih glagola. Suvišno je onda na ovome mjestu i navoditi primjere odatle. Bilo bi ih i na pretek!

Golemo je žaljenje i šteta što se urbanom podneblju priklanjaju i pisci lijepe književnosti počevši od Augusta Šenoa pa do naših dana. Neki su od njih dobri stilisti i — što je u danom slučaju opseбно važno — većina potječe iz sela ili varoši u govoru kojih ne postoje nejasnosti u upotrebi triju spornih glagola. Iznosim primjere upotrebe glagola (o)ženiti (se) i vjenčati (se); u neku ruku je ovo prezentan prijesjek kroz noviju hrvatsku književnost, iako je zastupljen samo manji broj primjera i samo određeni književnici. Slijede:

August Šenoa:

Gospodin Topolković opunovlastio me neka Vam izjavim da darove ostavlja Vašoj gospodici, kćeri, nu okolnosti da su se tako promijenile da gospodice Lucije nikako oženiti neće (kurziv moj u svakom primjeru - S. I. M.).

— Al — al — Topolković — oženit će moju kćer — kriknu starac skočiv prema odvjetniku. (Vladimir, str. 152).

Milan Begović:

»Mala gospodice, ako ste s tim sporazumni, ja ću vas oženiti.« (Giga Barićeva, 24).
Može se oženiti sa Fružikom, prodati imanje... (Hrvatski Diogenes, 46).

Milutin Cihlar Nehajev:

— Bio je bezobrazan, govorio mi da će me direktorovi oženiti za svoju kćer. (Bijeg, 135).

Tin Ujević:

Rolland se našao mlad s Malvidom von Meysenburg koja ga je u Versaillesu, Rimu, Bayreuthu uputila u Beethovena i staru Njemačku. Rolland koji je u stare dane oženio jednu Kudašev. (Istrati Vagabundus, 2).

Paul koji se više puta zaljubljavao, trenutno se nosio mišlju da oženi odgojiteljicu Ščevbatovljeve djece Oigu, da bi sebi obezbijedio opstanak u Rusiji, te je počeo da uči ruski, ali u Rusiji se nije održao više od osam mjeseci, na što se s petrogradskim rječnikom dragog sanskrita vratio u Berlin. (Životno djelo Paula Deussena, 12).

Vjekoslav Majer:

Prekjuče je rekao da bi me odmah oženio. On ima novaca.

Vidiš, Kovač me pita za krizu. Prekjuče je rekao da bi me odmah oženio.

Ili me oženi, ili ću poći za Kovača.

Pa ti si rekao kad se oženimo, kupit ćemo kuću u Kustošiji, tamo se već smiju krave držati. (Život puža, 5, 6, 7).

Ivan Raos:

Pripovijeda da je mnogo volio nekakvu Talijanku, i ona njega. I *oženio bi* je, da ga nisu pustili iz sužanjstva,

— *Ne bi li je oženio* . . . A što smo mi ovdje, braćo? Zar je mi *ne bismo mogli oženiti*?

Naletjet će s motorom i rasuti se tako, da više nitko neće znati koji komad pripada jednome, a koji drugome. Tako ćemo ih *oženiti*. (Vječno nasmijano nebo, 138, 201, 202).

— Tako misliš, jade moj! I *ženit ćeš* curetinu: dvanaest godina stariju? (Zalosni Gospin vrt, 213).

Kad jednom izgubiš nevinost, nitko Ti je više neće vratiti, nitko Te *neće oženiti*.

— Ja ću te oženiti — rekoh i ne trepnuh. (Smijeh izgubljenih djevojaka, 127).

Zanimljivo je da se u novijoj hrvatskoj književnosti nalazi manje potvrda za lošu upotrebu glagola *vjenčati (se)*; u književnosti 19. stoljeća, tako reći, gotovo se i ne bi mogla naći potvrda. Bit će to i zbog tga što je njegovo glagolsko značenje (vjenčati, vjenčavati) vremenski kraće, odnosno vezano za određeni čin i takva povezanost, svjesno prožeta jakim osjećanjem za njegovu svečanost (svadba, bjelina, cvijeće, pirovanje) nije mu dozvolila osjetnije semantičko širenje ili uženje. Ipak, navest ću jedan takav primjer iz pera Dinka Šimunovića:

A gdje bi god stigao, pripovijedao je veselo kako će vjenčati mačehu kad mu umre otac i kad dobije alku. (Alkar, 56).

Držeći se pravog značenja, ispada da je mladi Salko (nesretno lice iz Alkara) već tada svećenik ili će biti po smrti svoga oca i, kao svećenik, obaviti će čin vjenčanja, tj. združiti će mačehu s kime drugim. Pisac stvarno misljaše drugačije: kako će Salko uzeti za svoju zakonitu ženu sadašnju svoju mačehu i buduću udovicu svoga oca. Prava je čudnovatost da se izvrsnom znalcu hrvatskog jezika i piscu visoke vrijednosti — kakav jest Šimunović — mogla potkrasti ovakva pogreška.

Idući primjeri su dobri, ali je potrebno ukazati na neke njihove osobnosti:

Milan Begović:

Prije nego što je pošao u grad, dozvoliše mu vlasti da se vjenča sa Stanom. (Nerotkinja, 2).

Nadala se da će se Uroš s njom vjenčati kad se Nikica vjenča sa Stanom. (Dunja u kočegu, 2).

Milutin Cihlar Nehajev:

Vjenčat ću se s njime. (Vuč, 250).

Iznneseni primjeri ostaju valjani i bez prijedloga *s (sa)*, tj. vjenčati se Stanom; vjenčati se njome; vjenčati se njime, ali su u provedbi manje uobičajeni. Uz socijativni instrumental ukorijenio se prijedlog.

Također se može lasno glag. *vjenčati se* zamijeniti glag. *oženiti se*, no tada nema mjesta prijedlog *s (sa)*, npr.: *oženiti se Stanom*; *oženiti se njome*. Dakako zamjena je neprovodljiva u Cihlarevu primjeru jer se radi o žensku.

Primjera pogrešne upotrebe glag. *udati (se)* ne nadoh — zasada — u hrvatskoj književnosti, što ne znači da ih nema. Bilo ih ili ne bilo, nije od veće važnosti koliko činjenica da je on sveden na životarenje, gubi se, jer su ostala dva glagola uvelike preuzela njegovu ulogu pa tako postaje nepotreban, suvišan. A svako smanjenje rječničkog blaga vodi u izražajno siromaštvo pa makar druga riječ uspješno preuzela njezino značenje i očuvala ga u cjelovitoj jasnosti! Ovdje je zaista takav slučaj, ali je to stvorilo zbrku u značenju riječi »domadara«.

*

Opravdano se mogu uputiti i oštiri prijekori na naslov naših jezikoslovaca i jezikoslovstva zbog zanemarivanja tumačenja pojedinih jezičnih pitanja, među koja, nema dvojbe, spada i ovo. No s druge strane opravdano je pitati: koliko se raščišćena pitanja provode u praktičnom životu? Pravilan odgovor može glasiti: malo ili nimalo. U uvjetima nepostojanja razvijenije jezične kulture odnos prema jeziku je — najblaže rečeno — aljkav. I najslabija gramatika bolja je nego — nikakva; ne primjenjuju li se propisi postojeće (službene)

gramatike — onda praktična jezična stvarnost sliča na Alibegovu slamu koju svatko razvlači.

Ipak naslovljeni glagoli ne ostaše po strani znanosti: o njima je napisao kraći članak Ljudevit Jonke u knjizi »Književni jezik u teoriji i praksi«, Zagreb, 1965, II izdanje. Jonkeov opći stav iznesen u njemu do kraja je pravilan te mu se nema što predbaciti. Navodio je primjere iz novina i one što ih je čuo s radio-stanice, iz beletristike je izvadio dva pravilna. Poslužiti ću se njegovim tvrdnjama:

»Glagol *oženiti* (bez povratne zasjenice *se*) slaže se u štokavskom s akuzativom bližeg i s instrumentalom daljeg objekta i odnosi se samo na mušku osobu: *oženiti koga kojom djevojkom*.«

I dalje: »Kada se pak govori o ženskoj osobi koja ulazi u brak, upotrebljavaju se glagoli *udati*, *udavati* (za *koga*): »Otac je udao kćerku za Marka; majka je udala najmlađu kćer za Ivana; Anku su nesretno udavali nekoliko puta.«

Ali kada je pri takvome činu aktivan sam ženik ili udavača, upotrebljavaju se za muškarca glagoli *ženiti se*, *oženiti se*, a za ženu ili djevojku *udati se*, *udavati se*« (str. 411).

1: »Kada dvoje govori o svojoj ženidbi ili udaji ili kada drugi o tom govore, obično se upotrebljava glagol *vjenčati se*: »Mi smo se vjenčali prošle subote« (412).

Kako se može lako razumjeti, stvar nije nimalo zamršena, već obratno, veoma je jednostavna. Smatram potrebitim poći od glag. (o)ženiti (se). On je najčešći, najviše se govori te je počeo labaviti osjećaj njegova značenja, kao što je slučaj i s drugim riječima čestotne službe. Baš je to mnogo puta jedan od glavnijih uzroka širenja semantičkog polja koje riječi. I dogodilo se da se ostala dva glagola u njemu utapaju i, nastavi li se ovako, ubrzo će se utopiti.

Jonke je pitanje protumačio i ispravno i jednostavno, ja ću pokušati jednostavnije i praktičnije:

1. Glagol (o)ženiti (se) odnosi se samo na mušku osobu;
2. glagol *udati* (se), *udavati* (se) odnosi se samo na žensku osobu;
3. glagol *vjenčati* (se), *vjenčavati* (se) odnosi se na mušku i žensku osobu.

I još ovo:

a) ženik i udavača upotrebljavaju ih za se uvijek s povratnom česticom *se*: ja ću se (o)ženiti; ti si se udala, ona se udavaše dvaput; mi se vjenčavamo sutra; ona se ne kani vjenčati.

b) Za ženika i udavaču ove glagole drugi upotrebljavaju bez povratne čestice *se*: ženim starijega sina; udadosmo kćer; vjenčat će te mlad misnik.

Pasivna stanja nije nužno posebno isticati, za njih vrijedi što je kazano u stavcima 1, 2 i 3.

Svaka drugačija služba naslovljenih glagola suprotna je njihovom značenju, netačna je, stvara zbrku i čini nasilje nad jezikom. Nepotrebno je napominjati koliko u tome ima i smiješna i neprirodna; ženska čeljad sebi ne dovode bračnu drugaricu nego se udaju, vjenčava samo svećenik.

Šimun Ivan Matković